

Octavian FLORESCU

**IISUS
NUMELE MAI PRESUS
DE ORICE NUME**

*Despre revelarea și rostirea
Numelui Mântuitorului în creștinismul primar*

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura Doxologia
2018

Pentru Madeea Larisa

MULȚUMIRI

La începutul oricărei cărți, se cuvine să aducem laudă de mulțumire tuturor celor care ne-au îndreptat gândul, cuvântul și pașii spre buna întocmire a acesteia. Dacă este adevărat că suntem ceea ce scriem, atunci nu se poate vorbi de un singur autor, ci de co-autori. Fiind scrisă ultima, chiar dacă este prima, pagina de mulțumire trebuie să fie cea mai bună pagină.

Așadar, prin acest cuvânt înainte, mulțumesc, înainte de toate, Bunului Dumnezeu întru numele lui Iisus, pentru că m-a învrednicit să mărturisesc despre puterea Numelui Său.

Îi mulțumesc doamnei Monica Broșteanu, spirit ager, profesor erudit și redactor iscusit, cea care a brăzdat cu răbdare lucrarea în formă ei inițială, aducând cât mai aproape intenția autorului de percepția cititorului. De asemenea, mulțumesc spiritului tutelar al doamnei Francisca Băltăceanu, pentru descifrarea sensurilor ascunse ale unor fragmente biblice prin ancorarea savantă în textul original, fie el ebraic sau grecesc.

Recunoștința mea sinceră se îndreaptă către Părintele Profesor Vladimir Petercă, cel care a urmărit îndeaproape traseul sinuos al acestui proiect, și către Părintele Profesor Vasile Mihoc, care l-a îmbunătățit cu observațiile sale pertinente.

Dacă scrierea poate genera un text bun, rescrierea lui este neapărat necesară pentru a-l înfățișa publicului cititor. În cazul de față, meritul îi revine Părintelui Profesor Șerban Tarciziu, spiritul critic care m-a provocat să dau tot ce-i mai bun, fiindu-mi mereu aproape.

Profesorului Emerit Larry Hurtado, de la Universitatea din Edinburgh, și Părintelui Profesor Lucian Dîncă, ambasadori ai excelenței

occidentale în studiile biblico-patristice, le sunt profund îndatorat pentru că au crezut de la început în mine și m-au încurajat.

Această mulțumire o îndrept, cu drag și prețuire, către doamna Madeea Larisa Axinciuc, dascăl cu har și prieten de nădejde, cea care m-a călăuzit în labirintul Textului Masoretic și mi-a dezvăluit sensurile adânci ale cuvintelor-lucruri, mărturisindu-mi, ca unui ucenic, că rostirea tainică a Numelui Inefabil (YHWH) și, prin urmare, prezența Domnului Însuși sunt un mister revelat numai celor aleși.

De aici a pornit și căutarea mea, pentru a descoperi, într-un târziu, că Numele, care odinioară era „ascuns sub obroc” și de ne-rostit, a poposit, odată cu Noul Legământ, pe buzele tuturor. Creștini fiind, se cuvine atunci să cinstim numele pe care-l purtăm, numele celor care ne-au îndrumat în viață și Numele cel bun chemat asupra noastră – „Iisus”.

CUPRINS

Cuvânt înainte	13
Precuvântare	20
Abrevierile cărților biblice	23
Transliterări	25
Introducere	27
Realism iudeo-creștin vs. nominalism greco-roman	34
Oralitatea, sacralitatea și autoritatea cuvântului biblic	36
Precizări asupra metodei	42

Partea I

NUMELE IISUS

Capitolul 1. Sacralitatea numelui Iisus	49
1.1. Conceptul de nume în antichitate	49
1.1.1. Numele în lumea greco-romană	49
1.1.2. Numele la evrei	52
1.2. Numele divin יהוה / YHWH	56
1.3. Numele teofor „Iisus” în lumea elenistică și în iudaismul celui de-al doilea Templu	63
1.4. Revelarea numelui divino-uman Iisus în Noul Testament	70
1.5. <i>Nomen sacrum</i> $\overline{\text{I}\check{\text{c}}}$	81
Capitolul 2. Soteriologia chemării numelui Iisus	86
2.1. Invocarea „numelui Domnului” în Vechiul Testament și în literatura iudaică necanonică	86
2.2. Mântuirea prin chemarea „numelui Domnului Iisus” în Noul Testament	90
2.2.1. Iisus – Domnul Noului Testament	90
2.2.2. <i>Fapte Apostolilor</i> 2, 16-21	98
2.2.3. <i>Fapte Apostolilor</i> 9, 14, 21; 22, 16	101
2.2.4. <i>Romani</i> 10, 9-13	102

2.2.5. <i>I Corinteni</i> 1, 2	104
2.2.6. <i>II Timotei</i> 2, 19-22.	104
2.3. <i>Marana tha!</i> (<i>I Cor.</i> 16, 22)	107
Capitolul 3. Autoritate și putere „în numele lui Iisus”	111
3.1. Înțelesul expresiilor <i>en tō onomati, epi tō onomati</i> și <i>eis to onoma</i> în <i>Septuaginta</i> , respectiv Noul Testament	111
3.2. Botezul „în numele lui Iisus”	119
3.3. De la autoritatea Persoanei la puterea Numelui	130
3.3.1. Nume – Putere – Prezență – Persoană	130
3.3.2. Putere versus Autoritate	136
3.3.3. De la <i>auctoritas</i> la <i>potestas</i> sau de la Persoană la Nume	140
3.4. Numele lui Iisus – <i>Machtmittel</i> în exorcisme	143
Capitolul 4. Metonimia „Numele” în onomatologia iudeo-creștină	152
4.1. „Numele” ca ipostas divin al lui Iisus	152
4.1.1. „Numele” în teologia ioaneică	155
4.1.2. „Numele absolut” în <i>Faptele Apostolilor</i>	164
4.1.3. „Numele” la <i>Părinții Apostolici</i>	167
4.1.4. Literatura gnostică despre gnoseologia „Numelui”	173
4.2. „Iisus” – „numele mai presus de orice nume” al Noului Testament	176
4.2.1. Argumente retorice privind identificarea numelui „Iisus” cu „numele mai presus de orice nume”	186
4.3. Concluzii	188

EXCURSUS: „EU SUNT” ÎNTRE NUME ȘI NUMIRE

<i>Egō eimi</i> : rostirea „gură către gură” sau despre absența Numelui în prezența lui Iisus	190
--	-----

Partea a II-a NUMIREA „IISUS”

Capitolul 5. Numirea Domnului în tradiția orală a Revelației divine	201
5.1. Cultura antică – o cultură orală	201
5.2. <i>Fiat Lux</i> : funcția fiziopoietică a cuvântului în Sfânta Scriptură	208

5.3. Teorheme ale lui YHWH în Vechiul Testament	216
5.3.1. „Cuvântul Domnului” (<i>dēvar</i> -YHWH)	222
5.3.2. „Gura Domnului” (<i>pī</i> -YHWH) și „rostirea Domnului” (<i>ne’um</i> YHWH)	228
5.4. Tradiția orală despre Iisus	231
5.4.1. În căutarea Bibliiei rostite	237
5.4.2. Numirea „Iisus” în Noul Testament	242
Capitolul 6. Numirea divino-umană „Iisus” și <i>Speech Act Theory</i> (SAT)	247
6.1. <i>Speech Act Theory</i> (SAT) sau teoria actului vorbirii	247
6.2. „Voci” SAT în exegeza biblică	251
6.3. „În numele lui Iisus Hristos Nazarineanul scoală-te și umblă!” Analiza pericopei despre vindecarea ologului de la poarta templului (<i>FA</i> 3, 1-10) din perspectiva <i>Speech Act Theory</i>	258
6.4. Rostirea făptuitoare a lui Iisus și numele divin YHWH (<i>L.c</i> 4, 16-30)	267
6.5. Limitele teoriei actului vorbirii	277
CONCLUZII	280
ANEXE	
Anexa 1: Diagrama cinstirii numelui „Iisus” în sec. I-II d. Hr	286
Anexa 2: Cele 15 <i>nomina sacra</i> din manuscrisele creștine ale sec. II-V d. Hr.	287
Anexa 3: Comentariu din <i>Zohar</i> la <i>Ps.</i> 19, 2-3	288
BIBLIOGRAFIE	290

PRECUVÂNTARE

31 iulie 1913, Muntele Athos, Grecia

O armadă țaristă, formată din canoniera *Donețk* și vasele de transport *Țar* și *Kerson*, debarca un desant maritim, numărând câteva sute de soldați, pe coastele peninsulei Calcidice, în Grecia. Nu era o intervenție rusească menită să arunce în aer „butoiul cu pulbere” al Europei – al doilea război balcanic abia se încheiase. Nici o tentativă pravoslavnică de a impune hegemonia Moscovei, autointitulată „a treia Romă”, asupra Athosului, Muntele Sfânt al creștinilor ortodocși.

Asaltul rusesc „la baionetă”, sprijinit de tunuri cu apă și de două mitraliere, cu binecuvântarea arhiepiscopului Nikon de Vologda, era îndreptat chiar asupra mănăstirii Pantelimon, cel mai mare așezământ rusesc de la Athos, numărând la vremea aceea circa 1700 de călugări. Inamicul soldaților era unul cât se poate de evaziv, dar care câștigase inimile a sute de călugări și amenința să sfideze însăși autoritatea Bisericii Ruse prin așa numita erezie *imiaslaviya* sau „slăvirea Numelui”. Adepții acestei teologumene susțineau cu tărie că Numele lui Dumnezeu este Dumnezeu!

Nu era ceva nou pentru călugării isihăști de la Athos, practicanți ai rugăciunii lui Iisus care cunoșteau duhovnicește puterea numelui Mântuitorului, numai că, de data aceasta, cineva se încumetase să aștearnă în scris această experiență mistică a numelui dumnezeiesc într-o carte intitulată *Na Gorakh Kavkaza* (*În munții Caucazului*)¹, apărută în 1907, la Moscova. Autorul, ieroschimonahul

¹ Ieroskimonakh Ilarion, *Na gorakh Kavkaza. Beseda dvoukh startsev pustynnikov o vnutrennem edineniis Gospodinom nashikh serdets cherez molitvu Iisusu Khristovu ili dukhovnaia deiatel'nost' sovremennykh pustynnikov*, Moscova, 1907.

Ilarion Domrancev (1845-1916), fost călugăr athonit la Pantelimon aproape 20 de ani, se retrăsese de ceva timp în Caucaz, la mănăstirea Noua Atena, sub îndrumarea duhovnicească a părintelui sihastru Desideriu. Controversata carte, rodul conversațiilor spirituale ale lui Ilarion cu duhovnicul său, susținea că numele Fiului lui Dumnezeu este prezent întru totul în Numele Său și că, prin rugăciune, credinciosul descoperă că Numele Domnului Iisus Hristos este Însuși Iisus, Domnul Dumnezeu, că Numele Său este nedespărțit de ființa Sa, altfel spus, că Numele lui Dumnezeu este Dumnezeu Însuși².

Lucrarea lui Ilarion a condus la scindarea obștii monahale între *onomatodocși* sau „adoratorii Numelui”, conduși de ieromonahul Anton Bulatovici, un fost ofițer țarist, și adversarii acestora (*onomatomahi*)³, care-l acuzau pe Ilarion și pe partizanii lui de panteism și chiar de idolatrie, prin anularea deosebirii dintre numele invocat și referentul acestuia.

Disputa a ajuns până la urechile ambasadorului rus în Grecia, cel care a solicitat intervenția armată pentru aplanarea conflictului, cu concursul Bisericii Ruse. Atacul de la 31 iulie s-a soldat cu patru victime, numeroși răniți și cu deportarea celor aproape 800 de călugări recalcitranți la Odessa, acolo unde cei mai mulți dintre ei au fost judecați și caterisiți.

De la o atitudine inițial îngăduitoare, Sfântul Sinod al Bisericii Ruse a trecut la represalii față de *onomatodocși*, interzicându-le din 1918 participarea la liturghie, dacă nu renunțau la convingerile lor. Începutul Primul Război Mondial a împiedicat rezolvarea acestei probleme teologice și ecleziologice, rămasă deschisă până în zilele noastre, după cum recunoștea Mitropolitul Ilarion Alfeyev, Al Doilea Stătător în ierarhia bisericească rusă și partizan nedeclarat al „adoratorilor Numelui” (după cum îl trădează și numele de monah).

² Ieroskimonakh Ilarion, *Na gorakh Kavkaza*, Batalpașinsk, 1910, p. 16.

³ Un recensământ din iunie 1913 constata 517 *onomatodocși*, 661 *onomatomahi* și 360 abțineri.

Nu avem pretenția că rezolvăm presupusa „erezie” onomato-doxă prin lucrarea de față, ci doar încercăm să aducem argumente biblice, patristice, exegetice, istorico-filologice și chiar narrative pentru a demonstra că, în teologia iudeo-creștină, Numele este Persoana.

În fond, numele este o „icoană verbală” și, prin faptul că sfințește icoana, chiar mai mult decât aceasta. Și tot astfel cum Întruparea Domnului a făcut posibilă reprezentarea Lui, aceeași Taină aduce cu sine, prin credincioasa rostire a Numelui divino-uman „Iisus”, pe Însuși Iisus.

Octavian Florescu,

24 iunie 2017, Praznicul Nașterii Sf. Proroc Ioan Botezătorul

*Sub cer nu este dat între oameni niciun alt nume
întru care noi trebuie să ne mântuim. (Fapte 4, 12)*

INTRODUCERE

Iisus.

Numele Domnului și numele Omului.

Numele lui Dumnezeu Întrupat.

Fie că Îl numim Yehoșua, Yeșua, Iesous, Iosua sau Iisus, numele Mântuitorului este rostit până astăzi de către creștinii din toată lumea ca și cum Acesta ar fi contemporan cu noi. Desigur, El mai este cunoscut drept Domnul, Hristos (Mesia), Fiul Omului, Fiul lui Dumnezeu, Calea, Adevărul și Viața, însă între atâtea titluri există un singur nume – „Iisus”. „Iisuse!” este numirea cu care-L chemăm pe Mântuitor ca pe aproapele nostru, mai ales atunci când totul pare pierdut, când tot ce ne-a rămas este rugăciunea.

Pentru un liber-cugetător mai hâtru ar putea părea o ironie a sorții că cei botezați „în numele lui Iisus” sau cei care „cheamă numele Domnului” au ajuns să se numească creștini, de la numele predicativ Hristos, iar nu iezuiți, de la eponimul nașului lor de botez. Un teolog din secolul trecut face această observație în lucrarea sa despre titlurile hristologice: „Iisus însuși a arătat o anumită rezervă în acceptarea lui (titlul «Mesia», n.n.) drept caracterizare a chemării și persoanei Sale, deși nu l-a respins categoric. Cineva ar putea considera o ironie faptul că titlul «Mesia» a ajuns să fie legat în mod deliberat și permanent de numele Iisus”⁴. Dar nici chiar acest autor nu-i rezervă numelui Iisus un capitol în cartea sa, pre-

⁴ Oscar Cullmann, *The Christology of the New Testament*, trad. Shirley C. Guthrie și Charles A. M. Hall, The Westminster Press, Philadelphia, 1959, p. 113.

ocupat fiind doar de titlurile Mântuitorului. Nu le putem reproșa celor două miliarde de creștini de astăzi că preferă cognomenul Hristos în loc de numele Iisus, după cum nu ne putem supăra pe evreii ortodocși atunci când ne numesc *noțrim* („nazarei”) în loc de creștini („mesianici” sau „unși”). La urma urmei, această problemă a fost rezolvată încă de acum două milenii, în Antiohia, când discipolii Mântuitorului au fost numiți „creștini” (*Fapte* 11, 26), probabil de către localnicii sirieni, tocmai pentru că numele Iisus nu le spunea acestora mare lucru, așa cum va fi însemnat acesta pentru confracții lor iudei.

În tradiția creștină, numele Iisus are o putere mântuitoare, rezervată doar numelui Tatălui și celui al Duhului Sfânt, alături de care este invocat în tainele Bisericii. Din creștinismul primar, ni s-a păstrat mărturisirea de credință „Iisus este Domn” (*Rom.* 10, 9), rostită de „cei care cheamă numele Domnului”⁵ (*I Cor.* 1, 2), de unde am putea deduce că numele chemat era chiar „Iisus”.

Dar mai întâi, mărturisirea va fi fost rostită în aramaică – *mār Yēšūa*⁶ –, limba lui Iisus și a ucenicilor săi, sau chiar în ebraică prin aclamația *ăđoñāy Yehoșua*⁶. Acesta este adevărul și aceasta este Revelația primilor creștini, căci pentru ei numele Iisus avea sens și putere, iar El trăise la înălțimea Numelui Său: „Domnul este mântuire”. Altfel de ce i-ar fi prigonit coreligionarii lor iudei cu atâta înverșunare (*Fapte* 9, 14)?

Pentru a menaja susceptibilitățile semenilor lor, iudeo-creștinii vor fi folosit apelativele surogat *ăđoñāy* sau *mār* în loc de tetragrama

⁵ Pentru citatele biblice în limba română am folosit, în general, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, București, EIBMBOR, 1991, mai departe BSS. Pe alocuri, din rațiuni stilistice sau acolo unde traducerea din *Septuaginta* este mai fidelă decât a BSS, am recurs la *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiune diortosită după *Septuaginta*, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Cluj Napoca, Editura Renașterea, 2009, mai departe BBA. În anumite situații, atunci când versiunile menționate nu redau bogăția semantică a unui cuvânt sau verset biblic, așa cum apare în original, m-am încumetat la o traducere proprie.

יהוה / YHWH, în tandem cu numele Yehoșua/Yeșua. Dar chiar în aramaică, ebraică sau greacă (*kýrios Iēsous*), aclamația „Iisus este Domn!” tot va fi însemnat o blasfemie pentru evreii monoteiști întrucât Îl slăvea pe Iisus, altfel nu se explică prigoana nazarinenilor. Doar ambivalența sintagmei „numele Domnului” din unele texte profetice ale Vechiului Testament (e.g. *Ioil* 3, 5), le-a permis primilor creștini să o folosească în practicile lor liturgice, fără a da de bănuială coreligionarilor lor că Domnul pe care-L slăveau era Iisus.

Treptat, pe măsură ce Biserica își conturează propria ei identitate în raport cu Templul, călăuzită de Duhul Sfânt, „cei care cheamă numele Domnului” completează epexegetic expresia biblică cu apozitia Iisus, astfel încât, acum ei „cheamă numele Domnului, Iisus”. Cam în același timp adepții lui Iisus din Antiohia se vor fi numit „creștini” (*Fapte* 11, 26), probabil sub influența credincioșilor de limbă greacă, pentru care cuvântul „Hristos” amintea atât de Mesia, cât și de *chrēstos* („bun”, „îngăduitor”, cf. *Lc.* 6, 35), asemănare exploataată și de Sfântul Iustin Martirul și Filozoful (*1 Apol.* IV). Chiar istoricii Tacitus și Suetonius îi descriu pe creștini drept adepții lui „Christus” (*Annales* 15.44), respectiv „Chrestus” (*De vita Caesarum.* Divus Claudius 25; cf. Tertullian, *Apol.* III).

Desigur că evlavia creștinilor pentru Iisus sau simpla pomenire a numelui Iisus sau Iisus Hristos atrage represalii din partea preoților Templului și a fariseilor, dar odată cu răspândirea creștinismului în diaspora ebraică și la neamurile păgâne nimeni și nimic nu mai poate opri purtarea și rostirea Numelui Iisus în mărturisirile de credință, rugăciuni sau imnuri.

De acum înainte ei sunt botezați, se împărtășesc și se roagă „în numele lui Iisus”, întrucât divinitatea și mesianitatea Lui sunt subînțelese. Chiar și atunci când este folosit împreună cu „Domn” sau „Hristos/Mesia”, acestea și-au pierdut din etimonul lor ebraic, împrumutând fie din ideologia imperială romană, unde „domnul” este „stăpân” (*dominus*) sau „suveran”, fie devenind un cognomen onorific (ex. „Hristos” în epistolele pauline).

Cu timpul, numele Iisus a ajuns să fie înlocuit cu metonimia „Numele”, probabil sub influența teologiei deuteronomiste a Numelui

(ilustrată de rabinismul iudaic prin chiar înlocuirea Tetragramei cu *HaŞem*, în manuscrise), dintr-o atitudine foarte pioasă față de rostirea numelui Iisus sau, ceva mai târziu, a tendinței elitiste, de tip gnostic, de a monopoliza numele Iisus pentru un cerc de inițiați. Se părea că numele dumnezeiesc „Iisus” avea să împărtășească aceeași soartă a Tetragramei, astfel încât să cadă de pe buzele credincioșilor în manuscrisele prăfuite de vreme.

Numai că numele „Iisus” va fi fost rostit de filozofii greci, pentru care numele era doar un semn⁶ verbal, iar nu o persoană, de credincioșii sirieni, poeți entuziaști care nu s-au sfiit să-l cheme pe Iisus pe nume, ca pe un prieten, apoi a poposit pe buzele, s-a urcat la mintea, iar mai pe urmă s-a pogorât în inimile monahilor egipteni care au tăcut de uimire, lăsându-și numai inima să rostească, cu fiecare bătaie: „Iisuse!”

Este rostul acestei lucrări de a reconstitui diacronia revelației și puterea rostirii numelui divino-uman Iisus care, pentru comunitatea iudeo-creștină a primului secol, ajunge să echivaleze cu taina descoperirii numelui divin „YHWH” de pe Horeb (*Ieș.* 3, 15). Prin tema aleasă, îmi propun să aflu cum anume s-a făcut trecerea de la cultul pentru numele revelat YHWH, a cărui rostire, în lumea iudaică a celui de-al doilea Templu, era interzisă, la adorarea numelui aflat pe buzele primilor creștini – Iisus –, și cum era acesta folosit efectiv de către apostoli în activitatea lor misionară. Pentru aceasta vor fi investigate principalele scrieri neotestamentare împreună cu alte surse necanonice, dar ilustrative pentru subiectul propus. În acest fel, se vor evidenția trăsăturile acestei culturi predominant orale a antichității care este iudaismul celui de-al Doilea Templu, monoteist și monolatriu, în care cultul religios, focalizat pe numele divin, avea un puternic caracter practic, chiar dramatizat pe alocuri. Pe parcurs, se va delimita clar folosirea cultică a numelui Iisus de utilizarea sa în actul magic, iar momentele semnificative din sânul

⁶ „Semn” provine de la latinescul *signum*, stindardul purtat de o legiune romană pentru a se identifica.

teologiei iudeo-creștine⁷, care au dus la echivalarea Tetragramei cu numele Iisus, vor fi urmărite în diacronia lor. Cred că interpretarea *crisologiei numelui* (sintagma improprie pentru ceea ce este de fapt *Iisusologia numelui*) ar trebui să se facă în cadrul ethosului iudaic, unde numele definește holistic persoana, mai adecvat înțelegerii constituirii acesteia decât distincția ontică și funcțională, dintre natură și persoană, apărută mult mai târziu în lumea elenistică. Perioada avută în vedere, în primul rând, este cea cuprinsă între Învierea lui Iisus și primele epistole pauline, adică cei douăzeci de ani care au însemnat pentru crisologie, după spusele lui Martin Hengel, mai mult decât următoarele șapte secole⁸. Cum Iisus nu a scris nimic (poate doar pe nisip), iar scrierile care ne interesează apar abia după

⁷ Sintagma *teologia iudeo-creștină* a fost propusă de H. J. Schoeps în lucrarea *Theologie und Geschichte des Judenchristentums*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen, 1949. Aceasta capătă forma ei „clasică” abia odată cu apariția cărții cardinalului Jean Daniélou, *Théologie du Judéo-Christianisme*, Bibliothèque de théologie. Histoire des doctrines chrétiennes avant Nicée, vol. 1, Paris, Cerf, 1958; repub. *The Theology of Jewish Christianity*, translated and edited by John A. Baker, Darton, Longman & Todd, London, 1964. Daniélou oferă trei definiții ale iudeo-creștinismului (pp. 7-9): 1) iudei care recunosc pe Iisus ca Mesia, dar nu ca Fiul lui Dumnezeu; 2) comunitatea creștină din Ierusalim, păstorită de apostolul Iacob, fratele Domnului, cu tendințele sale iudaizante; 3) definiția culturală: gândire creștină exprimată în forme împrumutate din iudaism. Cardinalul folosește ca șablon hermeneutic ultima definiție, pe care o adoptăm și noi în lucrarea de față, chiar dacă nu se poate vorbi de o teologie iudeo-creștină compactă, cât numai de un amalgam de grupuri diverse prezente înainte de a doua jumătate a secolului al II-lea, care susțin o imagerie apocaliptică în genuri literare specifice *Spätjudentum*. R.A. Kraft critică „presupozițiile neverificate” ale lui Daniélou și confuzia dintre teologie și *Zeitgeist*, incompatibile cu exigențele metodei istorico-critice sau cu spiritul inductiv, apreciind totuși materialul sintetic oferit de cardinal și importanța acestuia pentru cunoașterea creștinismului primar („In search of «Jewish Christianity» and its «Theology». Problems of definition and methodology”, în *Recherches de Science Religieuse. Judéo-Christianisme*, tom. 60 [1972], pp. 81-92). Pentru Cullmann, teologia iudeo-creștină este în primul rând hristologie (*Christology*, p. 3).

⁸ M. Hengel, *Between Jesus and Paul: Studies in the earliest history of Christianity*, SCM Press, London, 1983, pp. 39-40.

anul 50 d.Hr., se va recurge la o „arheologie literară” pentru a reconfigura portretul acestei Biserici primare întemeiată la Cincizecime, odată cu pogorârea Duhului Sfânt, dar aflată încă în căutarea identității. Găsirea acestei identități prin formularea propriilor mărturisiri de credință și desprinderea progresivă de sinagogă va fi privită din perspectiva onomatologiei divine, miezul incipientei teologii creștine, de sorginte iudaică, focalizate pe numele Iisus (Mc. 10, 47; Mt. 6, 9 și 15, 22; Lc. 18,13, *Filip.* 2, 9-11; *Fapte* 4, 12 și 5, 41) care, pentru primii creștini, „funcționa întocmai ca numele Domnului”⁹.

Imediat după Învierea Domnului, în comunitatea formată din adepții noii *Căi*, (apostoli, ucenici ai lui Hristos și prozeliți), se petrec însemnate fenomene religioase. Ele nu ar fi fost posibile fără harismele Duhului Sfânt, datorită cărora apostolii ajung să propovăduiască Evanghelia („vestea cea bună”), în Palestina și la neamuri. Tocmai aceste experiențe religioase stau la baza noului „model devoțional diadic”¹⁰, în care Fiul este cinstit împreună cu Tatăl, de către credincioși, fără ca prin aceasta să fie știrbit monoteismul iudaic. Cum o întrebare poate lămuri uneori lucrurile mai bine decât un răspuns, iată câteva întrebări pentru a-l lămuri și pe cel care citește:

Cuvântul (numele) are putere *per se* sau este un simplu mijloc de comunicare? Care era semnificația numelui Iisus în iudaismul celui de-al doilea templu și ce se întâmplă cu acest nume, în mediul iudeo-creștin, după Întruparea, Răstignirea și Învierea Mântuitorului? Care este diferența între persoana Iisus și numele „Iisus”? Cum și când ajung primii creștini „să cheme numele Domnului” (*Ioil* 3, 5,

⁹ L. W. Hurtado, *Lord Jesus Christ: Devotion to Jesus in Earliest Christianity*, Eerdmans, Grand Rapids, 2005, p. 198.

¹⁰ L.W. Hurtado, „Revelatory Experiences and Religious Innovation in Earliest Christianity”, *The Expository Times*, 8 (2013), p. 5. Prin experiențe revelatorii, autorul înțelege: hristofanii, viziuni, vise și chiar „exegeză harismatică”. Cf. „Resurrection-Faith and the Historical Jesus”, *Journal for the Study of the Historical Jesus*, 11 (2013), pp. 35-52. Autorul separă în mod nejustificat discursul teologic despre Sfânta Treime (*Mt.* 28, 19; *II Cor.* 13,13; *Did* 7, 3) de practicile devoționale binitariene sau diadice care i-ar fi cinstit numai pe Tatăl și pe Fiul.

cf. *Fapte* 2, 21), cu referire la Iisus? Când anume are loc trecerea de la expresia veterotestamentară „numele Domnului” la formularea „numele Domnului Iisus” și mai apoi la metonimia „Numele” din scrierile neotestamentare? Este teonimul Iisus preexistent? Cum se răsfrânge teandria Mântuitorului asupra numelui Iisus? Cum anume se ajunge la adorarea numelui teofor Iisus împreună cu numele divin „YHWH”, fenomen unic în lumea iudaică, care sugerează apariția unei „înalte hristologii”¹¹, imediat după Înviere? Care sunt raporturile dintre invocarea numelui divin Iisus și puterea, respectiv autoritatea, acestuia? În ce anume constă rolul sfințitor al Numelui în raport cu Botezul, Mirungerea, Euharistia și chiar Crucea? Prin ce se deosebește folosirea ritualică a numelui Iisus față de practicile magice în care se conjură numele divine? De ce același Nume rostit de diferite persoane (apostolii vs. fiii lui Sceva) are efecte diferite asupra celor exorcizați? Pot fi explicate miracolele „în numele lui Iisus” prin existența unei convenții sociale, cum susțin studiile socio-lingvistice, sau ne aflăm în fața unui fenomen greu de analizat numai cu puterea rațiunii? Cum a evoluat teologia numelui Iisus după anul 70 d.H., când începe separarea creștinilor de evrei? Ce legătură există între această teologie iudeo-creștină a numelui Iisus și *Rugăciunea lui Iisus* apărută ulterior în monahismul egiptean și lumea siriacă?

Răspunsurile la aceste întrebări sunt tot atâtea elemente constitutive ale unei veritabile *Iisusologii a Numelui*, anterioară chiar și teologiei crucii, însă subsumate teologiei deuteronomiste a numelui divin.

¹¹ În cercetarea biblică contemporană, prin „înaltă hristologie” se înțelege o hristologie care acceptă dumnezeirea lui Iisus din perioada imediat următoare răstignirii Sale pe cruce. Printre „membrii” E.H.C.C (The Early High Christology Club) se numără: David Capes, Wendy Cotter, Jarl Fossum, Larry Hurtado, Donald Juel, John R. Levison, Carey Newman, PHEME Perkins, Alan Segal și Marianne Thompson. Cf. <http://larryhurtado.wordpress.com/2013/02/06/the-early-high-christology-club-ehcc/>, accesat pe 10.07.2016.